Rok II. Lwów, kwiecień 1922. Nr. 9.

PRZEWODNIK ORGANIZACYJ NARODOWYCH

CENA NUMERU: 5 Mp.

Redakcja i Administracja: Lwów, ul. Kopernika 20. otwarta codziennie od godziny 5—6 popołudniu.

MIESIĘCZNIK ZWIĄZKU GŁÓWNEGO ORGANIZACYJ NARODOWYCH WSCHODNIEJ MAŁOPOLSKI.

Redaktor: Dr. MARCELI PRÓSZYŃSKI.

403673

I 2(1922)

Ludność powiatu lwowskiego.

(Chodzi tu tylko o króciutki szkic i to omawiający wyłącznie sprawę ludności. Według tego zechcą wszystkie Organizacje N. unaocznić sobie stan swego powiatu, a wzór takiej obszernej monografji, opartej jednak na liczbach dawnych i drukowanej jeszcze w r. 1911., można dostać w Związku Okr. T. S. L., Lwów, Fredry 3, — p. t. Marceli Prószyński: Powiat lwowski, ludność i instytucje. O ile niema na miejscu dat wyznaniowych, trzeba je zyskać w Urzędzie Statystycznym, po ich zestawieniu tam).

Powiat lwowski bez samego miasta Lwowa ma obszaru 1292 klm²; jest podzielony na 3 powiaty sądowe, obejmujące razem 133 gminy, a wykazał przy ost. spisie z 30.IX. 1921 ludności 149.798. Powiat zlewa się niejako z samym Lwowem, mającym 219.467 mieszkańców, a na doniosłość tego powiatu składają się różne czynniki, z których trzeba wymienić: wysoką liczbę zaludnienia; bliskość wielkiego miasta, odgrywającego przewodnią rolę w życiu wsch. Małopolski; doskonałe warunki komunikacyjne, bo jest tu aż 9 linij kolejowych; rozwinięty przemysł blisko miasta, zwłaszcza alkoholowy, cegielniany, przetworów spożywczych i niektórych chemicznych; niezłe kopaliny, mianowicie prócz gliny jest torf i wapień.

Ubytek ludności. Od ostatniego spisu odbytego 31.XII. 1910 ludność nie zwiększyła się, tylko spadła, mianowicie wtedy było 161.589 ludzi, zatem ubytek wynosi 11.791. Śmierć na wojnie, a potem klęski z wojną związane, a więc: choroby, liche odżywianie się, mała ilość urodzin dzieci,—to wszystko sprawiło, że po 11 latach jest w powiecie ludzi nie więcej, tylko mniej, a to samo jest prawie we wszystkich powiatach wsch. Małopolski, tak, że te liczby dają nam pojęcie, jakie okropne straty ponieśliśmy w wojnie.

Zaludnienie a powierzchnia. Przeciętnie wypada na 1 km² 116 ludzi, a najbardziej zaludnione są gminy podmiejskie, które mają na 1 km²: Kleparów 1142 ludzi, Zniesienie 1181 i Zamarstynów 1574.

Płeć. Mężczyzn jest w powiecie 71.899 a kobiet 77.899 tj. o 6.000 więcej.

Narodowość polską podało 88.916 ludzi, tj. 59·4 %, a inne 60·882.

Ogólne liczby wyznaniowe. Wszelkie obliczenia najlepiej tu oprzeć na wyznaniu. Otóż w powiecie jest rz. katolików 71.074 tj. 47·4 proc., gr. katolików 65.083 tj. 43·4 proc., żydów 10.681 tj. 7·1 proc., ewangelików 2.417 tj. 1·6 proc., innych tylko 138. Zatem po raz pierwszy od niepamiętnych czasów zyskali rz. katolicy większość, mianowicie względną. W stosunku do spisu z r. 1910 nie wzrośli oni prawie nic, bo mieli wtedy 70.069, ale zato wszystkie inne wyznania poniosły straty: gr. katolicy mieli wówczas 74.080 tj. 45·8 proc., żydzi 14.052 tj. 8·7 proc. ewangelicy i inni 3.388 tj. 2·1 proc. A ponieważ ludzi tamtych wyznań ubyło, a rz. katolicy utrzymali się przy

swej liczbie, dlatego podniósł się procent rz. katolików z dawniejszych 43·4 proc. na 47·4 proc., a tamte procenty spadły. Należy dodać, że w powiecie sądowym lwowskim i winnickim mają rz. katolicy większość bezwzględną, ale w szczerzeckim mniejszość.

Wzrost ludności według wyznań. Powiat wykazał przy spisach w latach: 1869, 1880, 1890, 1900, 1910 i 1921 kolejno wszystkich ludzi: 92.881, 101.172, 110.794, 128.023, 161.589 i 149.798. Zatem głównie wzrosła ludność między r. 1900 a 1910, a najbardziej powiększył się wtedy powiat przez przyrost rz. katolików. Tych przybyło w latach 1900—1910 aż 20.445, a gr. kat. przybyło tylko 10.042, żydów 3.677, a ewang. ubyło 612. Weźmy teraz dłuższy przeciąg czasu, bo w krótkich okresach lat mogą działać różne przyczyny przypadkowe i nie można być pewnym, czy wzrost jest trwały. Otóż jeżeli weźmiemy dwudziestolecie 1880—1900, to wtedy mieli rz. kat. 29 proc. przyrostu, gr. kat. 26 proc., żydzi 29 proc., ewang. nic. Jeżeli weźmiemy trzydziestolecie 1880—1910, to wówczas wykazali rz. kat. 81 proc. przyrostu, gr. kat. 47 proc., żydzi 74 proc., a ewang. stracili 15 proc. Jeżeli natomiast weźmiemy czterdziestolecie 1880—1921, to w całym tym czasie pomnożyli się rz. kat. o 32.449 tj. o 84 proc. przyrostu, gr. kat. o 14.617 tj. o 29 proc., żydzi o 2.614 tj. o 32 proc. przyrostu, ewang. ubyło 1459 tj. 36 proc. Zatem w powiecie wzrosła ludność rz. kat. w ostatnich 20 latach w sposób niesłychany, znacznie mniej wzrośli żydzi i gr. kat., a ewang. ubyli. Nawet gdyby się przypuściło jakieś nieścisłości przy spisach, jednak nie ulega wątpliwości, że powiat zmienia szybko swój charakter narodowy i ciągle polszczeje, zwłaszcza od czasu, gdy wogóle rozpoczęto żywszą pracę we wsch. Małopolsce.

Wzrost według wyznań w gminach podmiejskich. Natomiast tracą rz. katolicy swą siłę w miejscowościach przylegających bezpośrednio do Lwowa. Wystarczy dać tu tabliczkę, jaki procent stanowiła ludność każdego wyznania w tych gminach w r. 1880, a jaki stanowi obecnie:

Białohorszcze z Lewandówką	r.	1880:	rzk. 91 %	grk. 3 %	żyd. 4 %	innych 2 %
		1921:	„ 73½ „	„ 22 „	„ 1½ „	„ 3 „
Kleparów	„	1880:	„ 84 „	„ 11 „	„ 5 „	„ 0 „
		1921:	„ 63 „	„ 20 „	„ 16 „	„ 1 „
Zamarstynów	„	1880:	„ 85 „	„ 3 „	„ 11 „	„ 1 „
		1921:	„ 52 „	„ 15 „	„ 32½ „	„ ½ „
Zniesienie	„	1880:	„ 24 „	„ 19 „	„ 56 „	„ 1 „
		1921:	„ 39½ „	„ 32 „	„ 27½ „	„ 1 „

Te zmiany na niekorzyść rz. katolików ujawniły się przeważnie w spisach dawnych, a w ostatnim spisie utrzymał się mniej więcej ten procent, jaki był w r. 1910.

Obecne rozmieszczenie ludności według wyznań. Najwięcej zwarcie mieszka ludność gr. kat., mniej rz. kat., a rozprószeni są ewangelicy (z wyjątkiem kilku kolonij) i żydzi. Niema ani jednej wsi, gdzieby nie było kilku rz. katolików, co naturalnie jest objawem niekorzystnym, bo ci, którzy są rozprószeni w małych ilościach, nic nie znaczą.

A) **Większość w gminach.** Jest 46 gmin, w których rz. katolicy mają większość bezwzględną i 6, gdzie mają większość względną, razem 52, ale gr. katolicy mają większość bezwzględną aż w 71 wsiach i względną w czterech, razem w 75 wsiach, ewangelicy mają większość bezwzględną w 4, a względną w 2 gminach, razem w 6, żydzi większość bezwzględną tylko w Szczercu. (Miejscowości tych nie wymieniamy, dla oszczędzenia miejsca w druku). Ponieważ w r. 1910 mieli rz. kat. większość bezwzględną w 44 gminach i względną w 4, gr. kat. większość bezwzględną w 75 i względną w 1, ewang. bez-

względną w 5 i względną w 2, a żydzi większość bezwzględną w 1 gminie i względną w 1, — przesunął się teraz ten stosunek na korzyść rz. katolików.

B) Miejscowości mających ponad 1000 rz. katolików jest 19: Barszczowice, Białohorszcze, Biłka Szlach., Czyszki, Dawidów, Kleparów, Krotoszyn, Krzywczyce. Kulparków, Prusy, Pustomyty, Rzęsna Pol., Siemianówka, Sokolniki, Sygniówka. Winniki, Zamarstynów, Zniesienie, Zubrza.

C) Miejscowości mających od 400 do 1000 rz. kat. jest 35: Basiówka, Biłka Król., Brzuchowice, Czarnuszowice, Dublany, Glinna, Hodowica, Hołosko M., Hołosko W., Jaryczów N., Jaryczów St., Kościejów, Kozielniki, Łany, Lesienice, Malechów, Maliczkowice, Milatycze, Nawarja, Ostrów, Pasieki Zubrz., Pikułowice, Podborce, Polana z Hutą, Sichów, Winniczki, Wołków, Zarudce, Zaszków, Zboiska, Zimnawoda, Zimnowódka, Zuchorzyce, Żurawniki, Żydatycze.

D) Miejscowości mających ponad 150 do 400 rz. kat. jest 28. W tych wszystkich 82 gminach (B, C, D.) można i należy rozwijać pracę oświatową, ekonomiczną, szkolną i inną; oczywiście najłatwiej to robić w 19 gminach najbardziej polskich, a nie można stosować jednakowej metody i zawsze wykonywać tych samych prac w gminach wielkich, a małych.

E) Natomiast w 51 gminach dalszych praca zbiorowa jest albo bardzo trudna **(w 28 gminach mających od 50—150 rz. kat)**, albo całkiem niemożliwa **(w 23 gminach mających niżej 50 rz. kat.)**. Razem te gminy, gdzie rz. katolicy są zupełnie rozprószeni, stanowią ogromną liczbę. (Podobnie można przejść gr. katolików i inne wyznania, według wsi).

F. Należy osobno wymienić **gminy przytykające bezpośrednio do Lwowa,** idąc od północy ku wschodowi naokoło miasta — i podać liczby ich ludności:

	rzk.	tj. %	grk.	tj. %	żyd.	tj. %	in.	tj. %
Zamarstynów	4527	52	1319	15	2814	32½	28	½
Zboiska	636	63½	264	26½	89	9	10	1
Zniesienie	2185	39½	1796	32	1555	27½	41	1
Krzywczyce	1434	82	208	12	94	10		
Lesienice	446	36	722	59½	51	4	7	½
Winniki	2075	57	1307	36	222	6	31	1
Sichów	858	80	173	16	43	3½	6	½
Kozielniki	786	93	15	2	37	5		
Kulparków	1870	62½	704	23½	347	12	57	2
Sygniówka	1559	74	327	15½	180	8½	41	2
Białohorszcze	3280	73½	993	22	65	1½	114	3
Kleparów	3657	63	1123	20	942	16	70	1

a więc jedynie w Lesienicach mają większość gr. katolicy, a w Zniesieniu mają rz. katolicy tylko większość względną, we wszystkich innych stanowią rz. kat. większość bezwzględną. Ale także i inne wsi, nie przylegające do Lwowa, ale leżące blisko miasta, zwłaszcza od południa, mają zwykle przewagę rz. katolików. Zatem sprawa ma się tak, że gdyby stworzono większość rz. katolików w 18 wsiach, zamknęłoby się wcale wielkie koło naokoło miasta, w którym mieliby wszędzie rz. katolicy przewagę. Natomiast gr. katolicy grupują się głównie na krańcach powiatu i najwięcej jest ich na południu dalej od miasta, w powiecie sądowym szczerzeckim, ale są także masowo na brzegu północnym i północno-zachodnim. Także wzrastają gr. katolicy, jak to podaliśmy, w przysiółkach podmiejskich, gdzie mieszka głównie napływowa ludność wyrobnicza, pracująca we Lwowie. Widzimy więc, że Lwów promieniuje potężnie swą polskością na powiat i podtrzymuje i wzmacnia jego polskość.

G) Miasteczka w powiecie. Urzędowo są miasteczkami Jaryczów Nowy i Szczerzec, a pozatem liczą się zwykle do miasteczek Kukizów, Nawarja i Winniki. Naturalnie przedmieścia Lwowa tj. Zamarstynów, Kleparów i Zniesienie, mają też charakter miasteczek, ale ich daty wymieniono już przedtem. Miasteczka wyglądają następująco:

	rzk.	tj. %	grk.	tj. %	żyd.	tj. %	ew.	tj. %	razem
Jaryczów N.	883	41	509	23½	762	35½			2154
Kukizów	215	29	492	66	36	5			743
Nawarja	543	49	322	29	238	22			1103
Szczerzec	117	12½	122	13	650	70	47	4½	930
Winniki	2075	57	1307	36	222	6	31	1	3635

B V G B J G

Wszystkie te miasteczka są małe, a co gorsze ciągle upadają, z wyjątkiem Winnik, w których skupia ludzi fabryka tytoniu.

Miasto Lwów pożera niejako miasteczka i ściąga do siebie ich ludność.

Jakie kwestje możnaby uwzględnić w monografii powiatu? Poza statystyką mieszkańców jest rzeczą bardzo doniosłą poznanie wszystkich stosunków w powiecie, zwłaszcza spraw agrarnych, (zarówno wielkiej własności jak i małej, parcelacji, zaludnienia w każdej wsi w stosunku do ilości gruntów), spraw kościelnych, szkolnych, przemysłowych i handlowych, liczby towarzystw i instytucyj itd. Ponieważ obecny szkic nie będzie tego uwzględniał, podajemy tylko z dawniejszego opracowania powiatu lwowskiego napisy rozdziałów, by Organizacje Nar. mogły zestawić pracę podobną; omówiono tam: parafje i kościoły, zakony, szkolnictwo ludowe, szkoły i kursy zawodowe, ochronki, zarządy gmin, gospodarstwo rolne, własność tabularną, włości rentowe, towarzystwa polskie, ruskie, niemieckie i żydowskie, wszystkie urzędy i ich skład osobowy, zawody wolne, zakłady lecznicze i letniska, kopaliny, wielki przemysł, rzemiosło, sklepy i handel, karczmy i szynki, spis zwierząt domowych.

Zakończenie. We wschodniej Małopolsce istnieją powiaty silniejsze pod względem ilości Polaków, niż powiat lwowski, lub bardziej wartościowe pod względem przemysłowym, ale pod względem narodowym ma ten powiat razem ze Lwowem bezwątpienia największe znaczenie. Od powiatu zależy bardzo polskość samego miasta, bo głównie napływa do Lwowa ludność z tego powiatu, szuka we Lwowie zarobku i często osiada na stałe.

Powiat ten wykazuje dużo braków. Wystarczy wymienić, że bardzo źle idzie w nim parcelacja, a przecież jest dla nas konieczne, by jak najrychlej zwiększyła się tu znacznie ilość chłopów polskich; że mamy także dużo do zrobienia, o ile chodzi o ilość szkół polskich i kościołów; że są wielkie niedostatki w pracy ekonomicznej i w działaniu wszelkich towarzystw itd.; wszystkie te rzeczy omówiono dokładnie w dawniejszej rozprawie o tym powiecie. Trzeba to podkreślić, że bliskość Lwowa wpływa na ludzi i dobrze i źle. Z jednej strony widać naogół wyższą oświatę, niż gdzieindziej, ale z drugiej strony idzie łatwo część ludności za wrzaskiem i agitacją i daje się podniecać słowami, całkiem nie patrząc na to, czy czyny i życie agitatora są z jego słowami zgodne.

Powiat postępuje naprzód w rozwoju polskości i to musi nas napełniać otuchą. Jednak liczby nie są jeszcze wszystkiem. Wszystkiem jest dobra organizacja, która łatwo może to sprawić, że ludność nawet mniej liczna, lepiej sobie daje radę i bierze górę nad wrogiem liczniejszym. Pod względem organizacji jest jeszcze w powiecie dużo do zrobienia. Na kilka lat przed wojną istniało ścisłe współdziałanie powiatu i Lwowa; wojna zniszczyła je całkiem, ale teraz jest pora do naprawy stosunków i do odnowienia pracy narodowej.

Redaktor odpowiedzialny i wydawca: Dr. Marceli Prószyński.

Drukarnia „Mieszczańska" Lwów, Piekarska 17